

Temelji bugarske geopolitičke strategije i militarizma u ratovima od 1912. do 1918. godine

Roksandić, Boris

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:111385>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Prediplomski studij: Engleski jezik i književnost- Povijest

Boris Roksandić

**Temelji bugarske geopolitičke strategije i militarizma u ratovima od
1912. do 1918.**

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2017.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Prediplomski studij: Engleski jezik i književnost- Povijest

Boris Roksandić

**Temelji bugarske geopolitičke strategije i militarizma u ratovima od
1912. do 1918.**

Završni rad

Humanističke znanosti, Povijest, hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: doc.dr.sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2017.

Sažetak

Bugarska, kao i sve nacionalne države Balkana nastale fragmentiranjem Osmanskog Carstva, sljedila je agendu okupljanja teritorija koje su interpretirane kao integralno povijesno pravo Bugarske definirano kroz opseg Sanstefanskog sporazuma čija je ostavština stvorila točku prijepora između svih balkanskih država, otjelovljenu u *Makedonskom pitanju*, koje je pak dovelo do uzlaza bugarskog militarizma i žestokog rivaliteta s susjednim zemljama. No, anarhično stanje u osmanskoj državi dovelo je do repositioniranja strateških odrednica bugarske politike, koja je prepoznavajući pogodan trenutak za obračun s Osmanlijama, trijumfirala u okviru Balkanskog saveza, da bi potom doživjela nacionalnu katastrofu prilikom zlosretnog nastraja na ostale balkanske kraljevine, koje će te okolnosti iskoristiti za ispunjenje vlastitih ambicija. U takvoj situaciji, autokratski režim bugarskog cara Ferdinanda, priliku za revanš našao je u suradnji s Centralnim Silama uz čiju pomoć je pokušana konačna revizija balkanskih granica u I. Svjetskom ratu, ali je ishod toga sukoba u konačnici zadao smrtni udarac svim strateškim aspiracijama i gurnuo Bugarsku u tešku političku krizu čije su se posljedice osjećale duboko u narednim desetljećima, te je time u potpunosti zatvorena mogućnost obnove geopolitičkog potencijala Bugarske.

KLJUČNE RIJEČI: Balkan, San Stefano, Makedonija, Ferdinand

Uvod

Cilj navedenog rada bit će obrada glavnih karakteristika bugarske nacionalne strategije implementirane u ratovima od 1912. do 1918., dati će se i strukturirani presjek njezinog ishodišta nastalog u geopolitičkom dvoboju Rusije i zapadnih sila u drugoj polovini 19. stoljeća, obraditi će se i problematika bugarskog sučeljavanja s ostalim balkanskim zemljama u pitanju prevlasti nad Makedonijom, kao i popratne okolnosti proizašle iz društvenog, diplomatskog, ali i subverzivnog djelovanja bugarskih organizacija na makedonskom tlu. Također, analizirati će se Prvi i Drugi balkanski rat, kao odvojene cjeline koje su ostvarile, ali ujedno i poništile sve bugarske nacionalne ciljeve, te će se promotriti i razlozi bugarskog sudjelovanja na strani Centralnih Sila u Velikom ratu zajedno sa posljedicama koje su u Bugarskoj nastale nakon tog poraza.

Sadržaj

1. Nacionalna agenda "Sanstefanskog Carstva".....	5
2. <i>Makedonsko pitanje</i> - rivaliteti i militarizam.....	7
3. Balkanski savez i mobilizacija Bugarske.....	9
4. Prvi balkanski rat- trijumf i raskol.....	11
5. Sveopći poraz Drugog balkanskog rata.....	13
6. Bugarska u Velikom ratu.....	15
7. Kraj rata i propast strateških aspiracija.....	17
8. Zaključak.....	19
9. Popis literature.....	20

1. Nacionalna agenda "Sanstefanskog Carstva"

Uskrsnuće Bugarske na karti Europe otpočinje velikim ustankom 1875.-1876. godine, te kulminira desetim po redu rusko-turskim ratom i ulaskom ruske vojske na bugarske prostore 1877. godine, što predstavlja konačnu potvrdu bugarskih nacionalni težnji i stvaranje "treće" bugarske države još od gubitka neovisnosti potkraj 14. stoljeća. Velika ruska pobjeda upotpunjena je 3. ožujka 1878. godine sporazumom u San Stefanu gdje razrađen nacrt "Velike Bugarske", odnosno službeno vazalne osmanske države, ali zapravo pod ruskom upravom čije bi duge obale od poluotoka Halkidiki, preko Marmornog mora do Dobruže, omogućile Rusiji trajnu kontrolu nad Bosporom i Dardanelima i time izravnu rutu prema Mediteranu. Zapadne sile, predvođene Austro-Ugarskom i Velikom Britanijom, u strahu od gubitka mogućnosti kontrole nad situacijom u Osmanskom Carstvu, primoravaju Rusiju na reviziju planova na Berlinskom kongresu, odnosno aktom od 13. srpnja 1878. godine gdje se vrši fragmentacija Bugarske na tri dijela: prvi dio, koji se nalazio između Dunava i Stare Planine postao je samoupravna kneževina s obvezom godišnjeg danka prema Porti, drugi dio između Stare Planine i Rodopa postao je autonomna kršćanska provincija Istočna Rumelija, dok je treći dio koji je obuhvaćao veliku provinciju Makedoniju vraćen u ruke sultana kako bi Osmanlije zadržale upliv u balkanske poslove.¹ Okolnosti neposredno poslije rata, poput trgovine velikih sila sa bugarskim teritorijama, izrazito naglašena kontrola ruskog činovništva u svim strukturama novostvorene države, te dovođenje Aleksandra od Battenberga za bugarskog kneza, dovode do pojave prijevratnih vodećih bugarskih nacionalista prema ruskom utjecaju koji od tada sve više zagovaraju samostaliju politiku i jačaju promociju jednostranog ujedinjenja s Istočnom Rumelijom. No, još je važnija činjenica da sanstefansko nasljeđe postaje temelj iridentističkih težnji preko kojih se definiraju nacionalne granice Bugarske, te se ta ideja promovira kao temelj bugarskih ambicija čak i 1913. godine.² Djelovanje bugarskih domoljuba u Istočnoj Rumeliji kulminira u rujnu 1885. godine kada rumelijska milicija u Plovdivu ruši predstavnike osmanske vlasti i zahtijeva ujedinjenje s Bugarskom, što knez Aleksandar, pod direkcijom vodećih nacionalista Petkom Karavelovim i Stefanom Stambolovim, i potvrđuje, te se time završava prva etapa bugarskog ujedinjenja, ali ne bez oštre reakcije Srbije i Grčke koje taj čin promatraju kao narušavanje *statusa quo*, odnosno kao buđenje do tada latentnih hegemonističkih tendencija Bugarske koja sada pokušava obnoviti svoje imperijalne granice. Srbija, koja je u tom periodu bila pod

¹ F. Schevill, *The History of The Balkan Peninsula; From The Earliest Times To The Present Day*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1922. str. 402-403

² W.H. Crawford-Price, *Light in The Balkan Darkness*. London: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. Ltd. 1915. str. 31

austrougarskim patronatom, objavila je rat Bugarskoj 14. studenog 1885. godine u pokušaju suzbijanja bugarskog nadiranja, no pobjeda u bitci na Slivnici i upadi u južnu Srbiju, pokazali su energičnost Bugara u realiziranju svoje nacionalne agende, te je taj uspjeh primorao i velike sile da priznaju Bugarsku kao bitan čimbenik na jugoistoku europskog koninenta prilikom Bukureškog mira 1886. godine. Nova pobjeda bugarske strategije ogleda se u vladavini antiruskog nacionaliste Stefana Stambolova, koji postaje premijer nakon otmice kneza Aleksandra i pokušaja proruskog puča, prilikom kojeg nacionalisti kao protumjeru dovode Ferdinanda I. iz dinastije Saxe-Coburg-Gotha-Kohary za bugarskog kneza. Također, za vrijeme Stambolevljeve vladavine dolazi do odstupanja od aktivističke, zavjereničko-ustaničke politike u rješavanju makedonskog problema, te se prelazi na umjerenu varijantu političke strpljivosti kako bi se ukorijenila bugarska obrazovna propaganda koja počinje intenzivnije djelovati nakon sultanovih odobrenja iz 1890. i 1894. godine, kada je dozvoljena uspostava četiri bugarske crkvene oblasti na prostoru Makedonije.³ No, također je važno istaknuti da je periodu od Srpsko-bugarskog rata pa sve do atentata na Stefana Stambolova 1895. godine, bugarska nacionalna strategija prvenstveno usmjerena na rješavanje unutarnjih političkih problema, da bi tek međunarodno priznanje Ferdinanda za bugarskog suverena 1896. godine bila prekretnica u bugarskoj povijesti jer su konačno ostvareni red i stabilnost koji su omogućavali gospodarsko restrukturiranje, ali i ponovnu koncentraciju na vanjsko-politička pitanja.⁴ Od tog trenutka, aktivnosti bugarske vanjske politike sve više karakterizira pomaganje ustaničkih grupa koje se šire u Makedoniji od 1890-ih, no nacionalnu koheziju Bugara upotpunjuje monumentalni zaokret unutar Osmanskog Carstva, koji se ogleda u vidu Mladoturske revolucije 1908. godine, na čijem čelu stupaju nacionalno-reformatorski orijentirani vojni krugovi što dovodi čitavo Carstvo u kaotično stanje i time otvara mogućnost svim balkanskim narodima da intenziviraju sprovođenje vlastitih političkih ciljeva. U Bugarskoj, 1908. godina postaje kamen temeljac pune neovisnosti kada je Ferdinand I., u drevnoj prijestolnici Trnovu, 5. listopada proglasio svoju zemlju u potpunosti slobodnom od turske prevlasti, te evocirajući njezinu bizantističku prošlost, uzeo titulu cara. Mladoturci su za bugarsko otcjepljenje zahtijevali odštetu koju pak Bugari nisu željeli dati, ali je u tom trenutku Rusija, nakon višegodišnjeg rascjepa, stupila u ulogu posrednika na bugarsku stranu i osigurala joj priznanje od strane Mladoturaka u travnju 1909. godine.⁵

³ F. Schevill, Isto, str. 416

⁴ R. J. Crampton, *A Concise History of Bulgaria*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. str. 119

⁵ F. Schevill, Isto, str. 456

2. *Makedonsko pitanje- rivaliteti i militarizam*

Zemljopisna regija Makedonije, podjeljena na Vardarsku, Pirinsku i Egejsku cjelinu, sa Solunom kao prirodnim središtem, čini središte Balkanskog poluotoka prema kojem su u ranim desetljećima 20. stoljeća sve novonastale države tog prostora gravitirale s ciljem inkorporacije tih teritorija u vlastiti nacionalni prostor. Takav slučaj je bio i s Bugarskom, koja je svoju teritorijalnu cjelovitost vidjela jedino i isključivo kroz dominaciju cjelokupne Makedonije. Ispreplitanje vjera i nacija u tri makedonska vilajeta: Solunskom, Bitoljskom i Kosovskom, te još u ambijentu islamskog, ali multi-etničkog Osmanskog Carstva činilo je taj prostor pogodnim za sveobuhvatnu asimilaciju kroz prizmu integralnog nacionalizma koji su promovirale sve balkanske zemlje. Važno je i spomenuti teritorijalne pretenzije triju rivala, u prvom redu Bugarske koja je zahtijevala sve makedonske teritorije osim poluotoka Halkidiki i gradova Ohrid i Monastir (Bitolj), što je pak presjecalo srpske prohtijeve na dijelove sjeverne i središnje Makedonije nekoć nazivane *Stara Srbija*, a još važnije je što su bugarske pretenzije obuhvaćale i stratešku prugu Niš-Solun čiji bi gubitak sveo Srbiju na gospodarsku milost Bugarske, dok su Grci, tražeći južne, primorske krajeve, također iskazivali zabrinutost zbog mogućeg stvaranja bugarskog "klina" između Grčke i Srbije.⁶ Ono što je odvajalo Bugarsku od ostalih pretendata na Makedoniju jest činjenica da je Bugarska bila u izrazito kvalitetnom položaju za širenje svoje nacionalne propagande zbog postojanja autonomne crkvene organizacije, odnosno Bugarske egzarhije osnovane 1870. godine koja se promovirala kao jedini zaštitnik slavenskog identiteta, ali samo u okvirima bugarske nacije, protiv grčke, fanariotske Carigradske patrijaršije. Stoga je u početnoj fazi *Makedonskog pitanja*, bila predominantna kulturno-obrazovna konfrontacija Grka i Bugara preko crkvenih organizacija, to jest u periodu od 1880-ih, ruralno, pretežno slavensko stanovništvo moglo je steći određeni nivo obrazovanja i emancipacije ili kod grko-patrijarhista ili kod bugaro-egzarhista, s tim da je nasilje komitskih grupa nerjetko prisiljavalo stanovništvo da se veže uz bugarski identitet.⁷ Srbija se u borbu za Makedoniju uključuje naknadno, prvenstveno zbog duge fokusiranosti na pitanje budućnosti Bosne i Hercegovine, koja je promatrana kao ključno pitanje srpskog nacionalnog proširenja sve do niza demonstrativnih poteza Austro-Ugarske kojima su blokirana sva nastojanja, što je okrenulo Srbiju prema Makedoniji uz austrougarsko obećanje da je njezino djelovanje prema tom prostoru u potpunosti slobodno. Također, srpsko nedjelovanje u Makedoniji je proizilazilo iz sporazuma s bugarskom političkom emigracijom o srpsko-bugarskoj uniji potpisanog u Bukureštu 1867. godine, koji je

⁶ Skupina autora, *The Balkans; A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*. Oxford: Clarendon Press, 1915. str. 66-67

⁷ W.H.Crawford-Price, Isto, str. 33

predviđao da osim uže Bugarske, sva Trakija i Makedonija pripadnu budućoj bugarskoj državi.⁸ Na vjerskom i kulturnom planu, Srbija se uključuje u borbu za makedonsko stanovništvo 1885. godine preko osnivanja Društva Svetog Save koje djeluje preko uporišta u Skoplju, Velesu i Debru, ali i diplomatskih predstavništva u Solunu, Bitolju i Skoplju. Sukob se produbljuje do te mjere da se u njega uključuje i Rumunjska, koja iako nema snažnih osnova za prisustvo u Makedoniji, koristi lokalno vlaško stanovništvo i njihove navodne zahtjeve za vlastitom nacionalnom crkvom, kako bi pokušala s Bugarskom riješiti spor oko Dobruže u svoju korist. 1894. godine, Bugarska otpočinje slanje oružanih grupa diljem Makedonije kako bi pomogla borbu netom osnovane Unutarnje Makedonske Revolucionarne Organizacije (VMRO), čije djelovanje kulminira 2. kolovoza 1903. godine Ilindenskim ustankom i ne prestaje u potpunosti sve od Mladoturske revolucije, pritom se od ustanka VMRO-a stanje u Makedoniji pretvorilo u gerilski rat balkanskih država protiv Osmanlija i albanskih pobunjenika, ali su se istovremeno i komitske čete međusobno sukobljavale zarad interesa država koje su predstavljale. Ublažavanje odnosa između Bugarske i Srbije otpočinje 1904. godine potpisivanjem obrambenog Ugovora o savezu na pet godina, paralelno kreiranog s nastankom Sporazuma u Müzzstegu između Austro-Ugarske i Rusije, koji je predviđao raspoređivanje međunarodnih žandarmerijskih snaga u makedonske vilajete, što je Austro-Ugarska pokušala iskoristiti za svoje ekspanzionističke ciljeve i time primorala balkanske zemlje u savezništvo.⁹ Naredna faza zbližavanja ogleda se u gospodarskoj formi, donosno u Carinskom savezu iz 1905. godine koji je zbog prijevremenog objelodanjivanja s bugarske strane doveo Srbiju u sukob s Austro-Ugarskom koja već 1906. godine zabranjuje uvoz stoke i stočnih proizvoda iz Srbije. Carinski sukob protiv Srbije je vođen je do 1910. godine, s tim da su bugarske luke omogućavale izvoz i olakšavale krizu, osim 1907./1908. godine kada je došlo do pogoršanja odnosa zbog pitanja transbalkanske željeznice i postavljanja srpskog debarsko-veleškog mitropolita.¹⁰ Iako ne bez obostranih sumnjičavosti, srpsko-bugarski odnosi ostaju bliski pogotovo zbog iskustava italo-turskog rata u Libiji 1911. godine koji je balkanskim silama pokazao razinu slabosti i neorganiziranosti osmanske države, što će uskoro biti i iskorišteno u nadolazećim ratovima koji će izbaciti Tursku iz Europe.

⁸ G.C. Logio, *Bulgaria; Problems & Politics*. London: William Heinmann Ltd. 1919. str. 245

⁹ Skupina autora. *Bugarska; Enciklopedija Jugoslavije. 2 : Bje-Crn*. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1980. str.550

¹⁰ Skupina autora, Isto 1, str. 550,

3. Balkanski savez i mobilizacija Bugarske

Brojni razlozi, poput turskih poraza u Libiji, uspjesi albanskih pobunjenika u stjecanju određenih autonomnih prava, te aneksija BiH, ali i nemogućnost Mladoturaka da izvedu potpunu reformu zemlje zbog sukoba s pro-slutanskim fundamentalistima, utjecali su na razvoj ofenzivne strategije balkanskih zemalja koja bi jednom zauvijek uništila tursko prisustvo u Jugistočnoj Europi. Bugarska, kao zemlja koja je bila najizloženija turskim granicama, zapravo je početkom 20. stoljeća bila arhetip tampon-države, smještena usred balkanskih planina te stješnjena između "ruskog" i "turskog" predziđa čime ju je njezin prirodni položaj zapravo stavljao u mogućnost vođenja kvalitetnih ofenzivnih ili defanzivnih operacija na svojim sjevernim granicama, iako je naglasak njezinog djelovanja uvijek bio usmjeren ka jugu, odnosno aneksiji Makedonije.¹¹ Nadalje, zbližavanje triju balkanskih zemalja 1911. i 1912. godine, počiva na djelovanju trojice premijera: Eleftheriosa Venizelosa iz Grčke, Milovana Milovanovića iz Srbije i Ivana Gešova iz Bugarske čije je udruženo djelovanje bilo motivirano ostvarivanjem vojne pobjede nad Turskom, suprostavljanjem nad austrougarskim ciljevima očuvanja Turskog Carstva zarad vlastitog prodora na Balkan, ali i sprječavanjem kreiranja albanske države koja bi ugrožavala teritorijalne ambicije svih svojih susjeda. Prvi ugovor s tajnom klauzulom između Bugarske i Srbije je sklopljen 24. ožujka 1912. godine u kojem se pokušava riješiti pitanje Makedonije na sljedeći način; uveo bi se kondominij na prostoru Makedonije s mandatom od tri mjeseca nakon pobjede nad Turcima, nakon čega bi Bugarska dobila teritorij istočno od Rodopa i rijeke Strume, dok bi Srbija dobila oblasti sjeverno i zapadno od Šar-planine, to jest prostor Kosova. Ostatak makedonskog teritorija bi postao autonomna oblast, a koju ako ne bi bilo moguće kreirati, Srbija bi privremeno zauzela liniju Golemi vrh-Ohridsko jezero (južna zona) dok bi ostatak (sjeverna zona) išao Bugarskoj, s tim da bi se za detalje arbitraže oko južne zone obje strane obratile Rusiji.¹² Također, druga važna stavka je bio i dogovor o uzajamnoj vojnoj pomoći u slučaju rata s Austro-Ugarskom, Osmanskim Carstvom ili Rumunjskom. Savez Bugarske i Grčke koji je potpisan 29. svibnja 1912. godine, nosi je breme bugarskog nepristanka na definiranje interesnih sfera u Makedoniji, no bio je nužan Venizelosovoj vladi koja je odabrala varijantu suradnje s slavenskim faktorom zbog još nedovoljno razvijenih kopnenih snaga za samostalno djelovanja, dok je taj ugovor je iz bugarske perspektive, bio sredstvo zaštite boka bugarskih snaga preko grčke mornarice čija bi uloga bila da zadrži tursko brodogradništvo u Dardanelima, te bi tako bila

¹¹ W.L. Lyde i A.F. Mockler-Ferryman, *A Military Geography of The Balkan Peninsula*. London: Adam and Charles Black Co. 1905. str. 33-34

¹² I. Despot, *Balkanski ratovi 1912. - 1913. i njihov odjek u Hrvatskoj*. Zagreb : Plejada, 2013. str. 40

omogućena kopnena prevlast bugarske vojske i time neometano zauzimanje Soluna i postavljanje granica bugarske države. No, udarna šaka balkanskih zemalja je postala Crna Gora, koja je u svojoj spremnosti na borbu otišla najdalje, otvoreno iskazujući voljnost u pregovorima s Bugarskom da ona otpočne rat protiv Turske, jedino tražeći usmenu garanciju Bugarske da će se uključiti u rat u roku od trideset dana nakon Crne Gore, te je zapravo tim posljednjim u nizu od bilateralnih sporazuma finaliziran projekt Balkanskog saveza. Koristeći crnogorsku borbenost, tri sile šalju svojevrstni balkanski ultimatum koji je zahtijevao administrativnu autonomiju za europske provincije čije bi se granice trebale redefinirati na osnovi etničkih linija, dok bi provincijalni upravници trebali biti isključivo stranci, odnosno Belgijci ili Švicarci, a zahtijevalo se i osnivanje provincijalnih skupština, reorganizacija obrazovanja, reforma žandarmskih snaga, stvaranje lokalnih milicija i implementacija reformi pod nadzorom jednakog broja kršćanskih i muslimanskih povjerenika, te nadzor istih od strane ambasadora velikih sila i balkanskih zemalja.¹³ Velike sile, u prvom redu Austro-Ugarska, pokušavale su deeskalirati situaciju tražeći od balkanskih sila umjerenost u zahtijevima, a od Turske provedbu mjera decentralizacije, što je Porta i pokušala implementacijom zakona iz 1880. godine o provincijalnim reformama, ali su aktivnosti VMRO-a, incidenti na crnogorsko-turskoj granici i pokolji nad civilnim stanovništvom u istočnoj Makedoniji, označili početak rata koji će biti kraj pet-stoljetnog turskog prisustva. Nadalje, Bugarska kao populativno najborojnija balkanska zemlja, je poduzela enormne napore prvenstveno u propagandi koja je tumačila da rat u koji Bugarska ulazi je ništa manje, nego li sveti, križarski rat koji je trebao jednom za sva vremena poslužiti kao sredstvo pravedne osвете za stoljetno ropstvo, ali i kao način da Bugarska svoj put od prvotnog oslobođenja zaokruži kao nacija ravna svima ostalima u Europi. Snaga takve propagande je vidljiva u zapanjujućem broju ljudi koji su se odazvali na mobilizaciju, oko 650.000 ili 220% pozvanih, odnosno 40% muške populacije, te su paralelno s formiranjem bugarskih armija, nastale brojne dragovoljačke formacije s okupiranih prostora, poput Makedonsko-odrinskog opločenja koje je okupljalo brojne lokalne odrede.¹⁴ Strateško težište napredovanja bugarskih armija je počivalo u smjeru istočne Trakije, odnosno Drinopolja (Edrina) i Lozengrada (Kirk Killise), jer se na tim prostorima nalazila najveća koncentracija osmanskih snaga, s tim da je za prostor Makedonije dodjeljena jedna ojačana divizija koja je trebala združeno djelovati sa srpskom vojskom, to jest, ako bi se pružila prilika, trebala je prateći južnu rutu zauzeti Solun.

¹³ W. Miller, *The Ottoman Empire 1801.-1913*. Cambridge: Cambridge University Press. 1913. str. 499-500

¹⁴ I. Despot, Isto, str. 58-59

4. Prvi balkanski rat- trijumf i raskol

8. listopada 1912. godine, crnogorska vojska predvođena princom-prijestolonasljednikom Danilom otpočinje Prvi balkanski rat, u koji se u roku od svega nekoliko tjedana uključuju sve savezničke zemlje. Bugarska vojska pod vodstvom cara Fredinanda te generala Mihaila Savova i Ivana Fičeva, činila je temelj savezničkih snaga na središnjoj bojišnici sa svojih 360.000 ljudi, te je prostor svog djelovanja usmjerila ka osmanskim korpusima smještenima u Trakiji s ciljem uništenja tih gusto koncentriranih snaga koje su prijetile bugarskom teritoriju. Bugarska vojska ubrzo ostvaruje velike uspjehe poput pobjede kod Kirik Killisea, Lile Burgasa i Çorlua čime je pokazala svu akumuliranu snagu koju je stekla u tridest pet godina od obnove suvereniteta.¹⁵ No, ubrzo izbija najkrvavija bitka bugarske vojske koja se odigrala na liniji Lile Burgas-Hisar Bunar u periodu od 29. listopada do 2. studenog 1912., svega sedam dana nakon ulaska u rat, prilikom koje su žestokim pješačkim jurišima bugarski vojnici slomili osmanske snage i potisnuli trakijske korpuse sve do Çatala linije na 32 kilometra od samog Istanbula. Rat je jednako povoljno tekao za sve ostale saveznike, poput Srbije čije je uspješno napredovanje preko Kosova omogućilo ulazak u čitavu Vardarsku Makedoniju, a potom i u sjevernu i srednju Albaniju. Grčka mornarica je u dvije bitke kod Dardanela blokirala tursku flotu, te je započela zauzimati strateške egejske otoke, da bi potom njezine kopnene snage u studenom ušle u Solun. Situacija za Osmanlije u periodu studeni/prosinac je bila to te mjere katastrofalna da su im od svih europskih posjeda ostale još jedino tri utvrde: Edrine, Skadar i Janjina koje su bile pod opsadom saveznika, a bugarska vojska je napadala predgrađa Istanbula. Suočeni s takvom situacijom, Osmanlije traže primirje koje je i potpisano 3. prosinca te se kreće sa mirovnim konferencijama u Londonu. Na prvoj razini, pregovarale su balkanske zemlje i Turska, a na višoj, paralelnoj razini velike europske sile su međusobno pregovarale oko zadovoljavanja vlastitih državnih interesa. 24. prosinca bugarski predstavnik Stojan Danev izlaže zahtijeve saveznika koji se sastoje od traženja cijelog teritorija zapadno od linije Rodosto- Medija te odstupanje od egejskih otoka i prepuštanje Krete, dok Truci iznose protuprijedlog koji je zagovarao autonomnu Makedoniju pod protestantskim princom i autonomnu Albaniju pod turskim suverenitetom, a pitanje Krete su trebale odlučiti velike sile zajedno s Turskom, dok su prostori Drinopoljskog vilajeta i egejskih otočja trebali ostati pod turskom upravom.¹⁶ Saveznici odlučno odbijaju turski prijedlog, te Porta na kraju prihvaća zahtijeve, no 22. siječnja Mladoturci izvode puč i obnavljaju neprijateljstva. Nastavak rata donosi turski pokušaj probijanja

¹⁵ J.G. Schurman, *The Balkan Wars 1912-1913*. Princeton: Princeton University Press. 1914. str. 55

¹⁶ I. Despot, *Isto*, str. 97

istanbulskog obruča 8. i 9. veljače koji se završava neuspjehom i zapravo omogućava Bugarima da utvrde porširenu liniju razdvajanja koji se produljava od Medije prema jugoistoku na Enos i time komplementira veliki bugarski trijumf okupljanja nacionalnih teritorija. Preostale borbe u ožujku i travnju sastoje se od konačnog osvajanja triju utvrda i grčkog zauzimanja ostatka Epira, što na kraju prisiljava Tursku na potpisivanje Londonskog sporazuma 30. svibnja. No, važno je spomenuti i djelovanja drugih sila u pregovorima čije su aktivnosti pojačale potiskvana rivalstva među saveznicama, poput Rumunjske koja nije bila involvirana u rat, ali joj je dozvoljeno sudjelovanje i pregovaranje s Bugarskom oko pitanja Južne Dobruže, to jest dobivanje koncesije na grad Sillistru. Iznimno je važno i djelovanje Austro-Ugarske i Italije prilikom agitiranja za stvaranje neovisne Albanije, prvenstveno zarad sprječavanje Srbije da razvije maritimne sposobnosti i time ugrozi njihove interese na Jadranu.¹⁷ Sve navedene okolnosti gurnule su tri sile ponovo na pitanje podjele Makedonije koje otpočinje ulaskom bugarskih trupa u Solun iako je on bio pod grčkom kontrolom, te kulminira srpskim zahtjevima za pravom zadržavanja spornih teritorija južno od linije Ohrid-Golemi vrh kao kompenzacija zbog manjka bugarske podrške u pitanju Albanije i zbog pružene pomoći od strane srpskih trupa prilikom zauzimanja Drinopolja. Ali, također je nužno istaknuti bugarske pozicije u trenutku nakon činjenja ustupaka Rumunjskoj, koja je još za vrijeme rata bila suočena s dobivanjem zahtjeva za reviziju sporazuma od strane svojih saveznika, poput grčkog prijedloga iz listopada 1912. u kojem se traži pripojenje makedonskih teritorija na kojima živi 2.000.000 ljudi od tadašnjih 3.300.000 stanovnika, te djelovanja srpskog premijera Nikole Pašića u periodu siječanj-travanj 1913. godine, koji traži ustupke u vardarskoj zoni, pa sve do uključivanja Turske i Rumunjske u spor i konačnog pozicioniranja grčkih i srpskih divizija prema bugarskim granicama od Pirota, komunikacije Kumanovo-Bitolj i sve do okoline Soluna.¹⁸ Grčka i Srbija 1. lipnja 1913. godine potpisuju sporazum o međusobnoj suradnji i obrani, te osiguravaju zajednički nastup prilikom pregovora o preraspodjeli teritorija, što pak navodi Bugarsku, koja pada pod sve veći utjecaj Austro-Ugarske, da započne s planiranjem ofenzivnog rata protiv svojih dojučerašnjih saveznika.

¹⁷ F. Schevill, Isto, str. 473-474

¹⁸ I.E. Gešov, *Balkan League*. London: John Murray, Albemarle Street W. 1915. str. 67,71-73

5. Sveopći poraz Drugog balkanskog rata

U trenutcima najvećeg nacionalnog trijumfa, bugarski vlastodršci, osnaženi pobjedama nad Osmanskim Carstvom, otpočinju zahtijevati ispunjenje svojih nacionalnih pretenzija na makedonskim prostorima. Iako su dvije savezničke zemlje još u tijeku rata razvijale planove za suprotstavljanje Bugarskoj, simptomatčno je da ni sami bugarski stratezi nisu bili izuzeti od zakulisnog djelovanja zarad poboljšanja svojih mogućnosti u rješavanju teritorijalnog spora na svoju korist. Primjer takvog djelovanja ogleda se u sastanku vlade, cara Ferdinanda i general-stožera 22. ožujka 1913. godine u okolini Drinopolja gdje se dogovara plan djelovanja protiv Srbije i Grčke sažet u dvije rezolucije: prva, da se što prije obustave oružane akcije protiv Turske i da se uđe u tajne pregovore o primirju i druga, u kojoj se naređuje da se po obustavi neprijateljstava u Trakiji ostavi samo najnužniji broj trupa, a da se ostatak vojske što prije prebaci u Makedoniju zarad suprotstavljanja saveznicima.¹⁹ Također, sam rat je jedino definirao granice saveznika spram Turske, dok su granice unutarnjih teritorija uzetih iz ruku Osmanlija zapravo bile samo teritorije pod vojnom okupacijom, čije je rješavanje Bugarska vidjela jedino u zadovoljavanju svojih maksimalističkih tendencija. Srpski pokušaj revizije je nastao kao pokušaj smirivanja nezgodljivstva vojnih krugova zbog povlačenja iz Albanije, dok su sa druge strane austrofilni car Ferdinand i načelnik general-stožera Mihail Savov to tumačili kao mogućnost ratnog nametanja Bugarske kao autokratora Balkana. Na konferenciji u Dimitrovgradu, 2. lipnja 1913. godine, premijer Ivan Gušev pristaje na rješavanje pitanja preko ruske arbitraže, čak je i za vrijeme mirovnih konferencija razrađivao planove oko predavanja Soluna Grcima, Sillistre Rumunjima i prihvaćanja rezultata ruske arbitraže, sve u svrhu zaustavljanja srpsko-grčkog zbližavanja. Važno je i navesti teritorijalni raspon Bugarske kako bi se dočarala nagla promjena bugarske geopolitičke situacije, koja je za vrijeme Sanstefanskog sporazuma imala 172.000 četvornih kilometara, da bi nakon Prvog balkanskog rata imala 171.000, a poslije teškog poraza bila svedena na 113.000 četvornih kilometara.²⁰ Pitanje ruskog posredništva je također problematično, prvenstveno zbog izostanka proaktivnog djelovanja u medijaciji između dvije slavenske zemlje, kako zbog izrazito fluidne situacije između rivala te ruskog izbjegavanja da odabere favorita, ali isto tako i zbog upliva Austro-Ugarske koja se postupno spremala za obračun sa Srbijom. Djelovanje cara Ferdinanda i Guševljevo odlazak s vlasti, dovode na premijersku poziciju Stojana Daneva, koji iako je imao rusofilne tendencije, zbog svoje rigidnosti je onemogućavao održavanje arbitraže, ne odstupajući od stava da Srbija

¹⁹ S. Protić, *The Aspirations of Bulgaria*. London: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. Ltd. 1915. str. 2-3

²⁰ I. Despot, Isto, str. 109

mora ispoštovati sporazum iz 1912. godine i da središnja Makedonija bezuvjetno pripada Bugarskoj.²¹ Do oružanog sukoba dolazi 29. lipnja 1913. godine kad bugarske snage napadaju srpsku vojsku na Bregalnici gdje je ujedno i slomljena bugarska ofenziva. Grčka vojska uspijeva zadržati Solun te u kontranapadu se probija sve od Kavale. 10. srpnja, Rumunjska, koja je iščekivala priliku za obračun sa Bugarskom, neometano šalje vojsku preko granice jer Bugari odlučuju ne pružati otpor. Čak i Turska 20. srpnja ulazi u rat i uspješno poništava sve bugarske ratne uspjehe, ponovo dolazeći do stare granice na rijeci Marici, pritom sprovodeći veliku kampanju pogroma nad Drinopoljskim Bugarima. Rat je potrajao svega mjesec dana, ali je zbog izrazito brutalnih borbi i velikih žrtava primorao Bugare da već 10. srpnja zatraže primirje. Mirovna konferencija 7.-10. kolovoza u Bukureštu, omogućila je ispunjenje svih zahtjeva na štetu Bugarske: Srbija dobija gotovo cijelokupnu središnju Makedoniju i ostvaruje potvrdu podjele Novopazarskog sandžaka s Crnom Grom, Grčka uzima velike dijelove egejskog primorja, dok Rumunjska uzima teritorije na liniji Tutarkan-Balčik. Bugarskoj ostaje samo omanji izlaz na Egej preko luke Dedeagača (Alexandropuli), te je u zasebno sporazumu 29. rujna s Turskom bila prisiljena priznati gubitak Drinopolja i vratiti dio tračkog teritorija čime je Maldoturski pokret pod Enver-pašom ne samo uspio sebe afirmirati kao vodeću političku snagu u zemlji, već je u svega šest mjeseci nakon teškog poraza ponovo uspio vratiti Tursku na balkansku scenu.²² Bugarski poraz je izazvao veliko ogorčenje među najširim društvenim slojevima, jer se s jedne strane tvrdilo da je Bugarska izdana od svojih saveznika, a s druge da je Rusija iznevjerila svoju panslavensku politiku tako što je dopustila Turcima da nanesu nacionalnu sramotu Bugarskoj. Takvo uzvrela, antagonističko stanje omogućilo je pojačano djelovanje Austro-Ugarske i Njemačke, koje su u tom trenutku mogle ponuditi revanšizam kao sredstvo koje bi Bugarsku stavilo u njihov stožer.

²¹ J.G. Schurman, Isto, str. 99

²² F. Schevill, Isto, str. 478

6. Bugarska u Velikom ratu

Dramatični događaji ljeta 1914. godine, koji su čitav europski kontinent uveli u sukob globalnih raspona, zatekli su Bugarsku kao izoliranu, neprijateljima okruženu, gubitničku zemlju. Sve do jeseni iste godine bugarska strategija je zagovarala čekanje i trgovinu s Centralnim Silama, ali i sa Silama Antante oko iznuđivanja što boljih uvjeta za pristup jednoj od strana, uvijek tvrdeći da joj je sporazum iz 1913. godine nanio veliku nepravdu i da je preduvjet svih pregovora modifikacija postojećeg aranžmana na korist Bugarske. Ali, usprkos brojnim tajnim pregovorima, Bugarska je svoje dugoročne planove vezala uz Austro-Ugarsku još prilikom Velike Aneksijske krize, kada je u listopadu 1908. godine potpisala tajni vojni sporazum u kojem se obvezala da će u slučaju srpske objave rata Austro-Ugarskoj, sa svojim snagama napasti Srbiju, a da će zauzvrat dobiti osim Makedonije i veliki dio istočne Srbije između Timoka i Morave.²³ Velika diplomatska borba za Bugarsku doseže vrhunac s otpočinjanjem Galipoljske kampanje u travnju 1915. godine, kad strateški položaj koji Bugarska zauzima postaje od presudnog značaja, jer bi njezin ulazak na stranu Antante učvrstio balkansku bojišnicu i presjekao mogućnost tursko-njemačkog spajanja. Važnost tog problema primjećena je još 17. studenog 1914. godine kada savezničke diplomate nude Bugarskoj pravo izravne okupacije zone istočno od Vardara i povratak na granice tražene sporazumom iz 1912. godine. No još je važniji memorandum dostavljen Sir Edwardu Greyju, britanskom ministru vanjskih poslova, u siječnju 1915. godine od strane ambasadora u Sofiji u kojem je obrazloženo da bugarska neaktivnost daje izliku Grčkoj i Rumunjskoj da ostanu izvan rata, a da je srpska vojska prisiljena držati velike snage u Makedoniji kako bi čuvala strateške rute od potencijalnog napada s leđa i da nesudjelovanje Bugarske, Grčke i Rumunjske u ratu košta Antantu 1.100.000 vojnika koje bi te države mogle staviti saveznicima na raspolaganje.²⁴ No, usmjerenje bugarske nacionalne politike predvođene Ferdinandom I. i pro-germanskim premijerom Vasilom Radoslavovim dobija svoj zakonski okvir preko Ugovora o savezu od 6. rujna 1915. godine čime se bugarska vojska svrstava u tabor Centralnih Sila. Iako je politička scena Bugarske bila uistinu podjeljena oko pitanja ratnog svrstavanja, njemačka ofenziva na Ypresu, teški ljudski gubici srpske vojske protiv Austrije i na kraju u kolovozu 1915. godine propast anglo-francuske ofenzive i potonja evakuacija Galipolja, stvorili su utiska među bugarskim vodstvom da će Centralne Sile uskoro završiti rat u svoju korist. 14. listopada 1915. godine bugarska vojska pokreće veliki napad uzduž

²³ Č. Mijatović, *The Memoirs of a Balkan Diplomatist*. London, New York, Toronto and Melbourne: Casell and Company Ltd. 1917. str. 249

²⁴ N. Buxton i L.C. Leese Leonard, *Balkan Problems and European Peace*. New York: Charles Scribner's Sons, 1919. str. 77

južnih granica Srbije kao popratni udar velike austro-njemačke ofenzive koja je otpočela 7. listopada pod vodstvom feldmaršala von Mackensena, da bi već do kraja studenog Srbija bila u potpunosti okupirana.²⁵ Žestina bugarske odmazde na političkom planu bilo je izrazito osjetna odmah nakon okupacije i egzodusa srpske vojske u albanske planine, najviše zbog megalomanskog inzisitriranja na dobivanju i zapadnog dijela Moravske doline, dijelova Kosova, Metohije i albanske obale. Samouvjerenost bugarskog vodstva ogleda se u siječnju 1916. godine kada se kao ratni cilj definira sjedinjenje bugarske nacije i ujedinjenje *bugarskih zemalja*, kao odraz maksimalističkog programa cara Ferdinanda simbolično prikazanog u novoj nacionalnoj trobojci crno-bijelo-plave boje koja je simbolizirala bugarski izlazak na crnomorsku, egejsku i jadransku obalu.²⁶ Slijedeći već utvrđeni šablon barbarstva koji su prakticirale sve zaraćene strane još u Balkanskim ratovima, bugarske okupacijske vlasti otpočele su kampanju nasilne bugarizacije širom Makedonije, potom val deportacija u Bugarsku, a na kraju i sustavno istrebljenje svih društvenih oponentata koje je kulminiralo 1917. godine u istočnoj Srbiji, kad je nakon Topličkog ustanka masakrirano oko 20.000 civila.²⁷ Sukobi na grčkoj bojišnici su otpočeli uspješnim blokiranjima napada savezničkih ekspedicijskih snaga u prosincu 1915. godine, da bi uskoro bili uglavnom svedeni na rovovsko ratovanje oko Soluna, prvenstveno zbog guste koncentracije savezničkih snaga, ali i izostanka njemačke pomoći u zadavanju konačnog udarca. Bugarima je pogodovala i bizarna politička situacija u Grčkoj gdje su djelovale dvije oštro suprotstavljene vlade: službena, ali pro-germanska vlada pod kraljem Konstantinom koja je zagovarala neutralnost i provizorna, pro-saveznička vlada pod Venizelosom koja je sudjelovala na strani Antante. Na sjevernim granicama, u jesen 1916. godine, Bugarska otpočinje ratne operacije protiv Rumunjske, gdje postiže znatne uspjehe, prvo s ponovnim zauzimanjem Južne Dobruže, a potom i ulaskom u Bukurešt te otvaranjem bojišnice s Rusima uzduž rijeke Seret. No teret rata sve više počinje pritiskati Bugarsku, koja je iz populacije od otprilike 5 milijuna ljudi, za ratni napor mobilizirala 900.000 i time izazvala velike probleme za poljoprivredu i industrijsku proizvodnju.²⁸ Period 1915./1916. godine donio je velike uspjehe bugarskoj vojsci, ali osnovna strateška inicijativa osiguravanja željenih granica nije uspješno izvedena jer na solunskom bojištu otpočinje ubrzana konsolidacija savezničkih vojski, čija će brojčana i tehnička superiornost uskoro nadvladati bugarske armije

²⁵ H. Lake, *Campaigning in The Balkans*. New York: Robert M. McBride & Company. 1918. str. 208-209

²⁶ D. Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća. - Dio 2 : 1914. - 1999*. Zagreb : Alinea, 2005. str. 47

²⁷ Skupina autora, Isto 1, str. 552

²⁸ D. Dukovski, Isto, str. 47

7. Kraj rata i propast strateških aspiracija

Kombinirane snage Antante, predvođene francuskim i srpskim postrojbama, sigurnim i stabilnim prikupljanjem ratnih resursa i ljudstva osobito od lipnja i srpnja 1917. godine, sve su bržim tempom su nadmašivale bugarske snage u Makedoniji koje pak zbog sve većeg manjka resursa gube mogućnost izvođenja značajnih ofenzivnih operacija. Borbe na Makedonskoj bojišnici u periodu od druge polovice 1916. pa skroz do ljeta 1918. godine su ograničene na manje, lokalne borbe, osim okoline Dorjanskog jezera koje je u nekoliko navrata bilo poprište većih sukoba. Upravo u tom periodu, bugarska vojska doživljava naglu eroziju borbene volje i morala iz više uzastopnih razloga koji su žestoko pogađali stanje na bojišnici. U prvom redu, to je bila duljina samog rata, jer je Bugarska bila u neprekidnom ratnom stanju od 1912. godine, zatim spor s ostalim Centralnim Silama oko prava eksploatacije poljoprivrednih resursa u Dobruži, što je dovelo do pojave gladi u vojsci koja je pojačana prekomjernom njemačkom kupovinom svih poljoprivrednih dobara i njihovim iznošenjem iz zemlje, to jest za potrebe 16.000 do 18.000 njemačkih vojnika na Makedonskoj bojišnici, kupovana su sredstva koja bi mogla prehraniti 100.000.²⁹ Nadalje, izbijanje revolucije u Rusiji pobuđuje interes za drukčijim ideološkim djelovanjem, te na kraju povlačenje velikog broja njemačkih vojnika na druga bojišta i sve trubulentniji sporovi s Turskom oko pitanja Maričke doline, konačno okreću veliki broj vojnika protiv vladajuće strukture. Car pokušava smiriti situaciju imenovanjem nove, koalicijske vlade pod Aleksandrom Malinovim i puštanjem Aleksandra Stambolijskog, oporbenog prvaka i protivnika rata, ali je taj čin samo nastavio proces dezintegracije bugarske vojske. Sama razina nemoći i skorašnjeg pada bugarske vojske je dokazana na djelu, prilikom dvodnevne bitke u okolini sela Skra u lipnju 1918. godine, kada su združene francusko-grčke snage munjevito zauzele teško utvrđene bugarske položaje i time dokazale spremnost za sprovođenje konačnih strateških operacija. 14. rujna 1918. godine, baražnom vatrom iz 566 topničkih oruđa otpočinja proboj Solunske bojišnice, s središnjom bitkom na koti Dobro Polje gdje se obrana II. dačke i III. balkanske divizije urušava i time otvara širok procjep za savezničke snage koje nastavljaju pohod ka nebranjanim južnim granicama Austro-Ugarske.³⁰ Dio bugarske vojske u tom trenutku odbija poslušnost i proglašava ustanka te 25. rujna napada glavno zapovjedništvo u gradu Radomir. Aleksandar Stambolijski i Rajko Daskalov, kao vođe Zemljoradničke stranke proglašavaju 27. rujna republiku i organiziraju napad pobunjeničke vojske na Sofiju gdje se do 2. listopada sukobljavaju s pristiglim njemačkim divizijama i monarhistima, ali trpe poraz te je pobuna

²⁹ R.C. Hall, *Bulgaria; International Encyclopedia of the First World War : 1914 - 1918 Online*. 2016. str. 8

³⁰ R.C. Hall, Isto, str. 10-11

ugušena u krvi.³¹ Istovremeno, 25. rujna bugarska vlada šalje delegaciju na pregovore u Solun i to u pratnji američkog konzula u Sofiji Dominica I. Murphyja, koji je trebao djelovati kao posrednik jer Sjedinjene Države nikada nisu proglasile rat Bugarskoj, no ipak su svi zahtjevi Antante poput slobodnog prolaza njezinih trupa kroz bugarski teritorij i raspoređivanje anglo-francuskih snaga u strateške zone, morali biti bezuvjetno ispunjeni.³² Bezizlaznost situacije na bojišnici poslije dva tjedna borbi i prevratničkih događanja u glavnom gradu, prisiljavaju vladu na traženje primirja 29. rujna, te dan kasnije 30. rujna, na kapitulaciju, a da bi već 3. listopada car Ferdinand abdicirao i napustio zemlju, dok vlast preuzima njegov sin Boris III. Naredne godine, premijersku poziciju preuzima Stambolijski, koji 27. studenog 1919. godine potpisuje Sporazum u Neuillyju gdje se Bugarska ponovo odriče Južne Dobruže zarad Rumunjske, a Strumicu, Bosiljgrad i Caribrod odstupa novostvorenoj Jugoslaviji, dok tračko primorje dobiva Grčka.³³ Taj sporazum je ujedno i potvrda Bukureškog sporazuma iz 1913. godine kojega će u narednim desetljećima jedino najekstremniji kardovi VMRO-a tzv. *neovrhovisti*, terorističkim akcijama pokušavati osporiti, dok će pak Stambolijski pokušati izvući Bugarsku iz diplomatske izolacije kroz intenziviranje suradnje s Francuskom i Jugoslavijom. Također, njegovu će vladavinu nakon parlamentarnih izbora 1920. godine, obilježiti sastavljanje zemljoradničke vlade, sprovođenje agrarne i porezne reforme, nacionalizacija banaka i pokušaj stvaranja seljačke republike.³⁴ No revolucionaran način vladavine dovodi do vojnog puča 1923. godine i njegovog ubojstva, te se time završava postratna, revolucionarna faza političkog života u Bugarskoj. Bugarske strateške ambicije u I. svjetskom ratu su zapravo doživjele potvrdu poraza iz 1913. godine, te čak ni svrstavanje uz Sile Osovine u II. Svjetskom ratu neće omogućiti Bugarskoj da povрати nekadašnju geopolitičku moć koju je imala na samom početku 20. stoljeća što će u konačnici značiti kraj svih teritorijalnih aspiracija koje su toliko dugo definirale bugarsku nacionalnu politiku.

³¹ D. Dukovski, Isto, str. 48.

³² R.C. Hall, Isto, str. 11-12

³³ Skupina autora, *Bugarska; Hrvatska enciklopedija. 2 : Be - Da*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2000. str. 388

³⁴ Skupina autora, Isto 2, str. 388

8. Zaključak

U četrdeset godina od stjecanja neovisnosti 1878. godine pa do propasti imperijalne moći 1918. godine, Bugarska je iz ništavila stoljetne turske okupacije uspjela izrasti u suverenu državu, kreirati modernu naciju, te u ranim desetljećima 20. stoljeća postati najmoćnijom zemljom europskog jugoistoka. Bugarska borba za Makedoniju, ne samo kao za teritoriju, već i za nacionalni identitet njezinih stanovnika, daje jasnu sliku integralističkih tendencija balkanskog prostora, nastalih kao rezultat miješanja zapadnoeuropskih svjetonazora o naciji i orijentalnog pristupa identificiranja nacije kroz vjersku ili eklezijastičku pripadnost. Djelovanje u sklopu lige balkanskih zemalja pokazuje manevarabilnost geopolitičkog trenutka gdje je jedna novonastala sila, poput Bugarske, mogla sprovoditi proaktivni pristup u zadovoljavanju svojih interesa. Vođenje pobjedonosnog pohoda protiv Turskog Carstva dokazuje snagu primjene militarističkog potencijala kao krajnjeg izričaja geostrateških kretanja, ali čije su zlosretne posljedice, produbljavale veće postojeće krize, proizlazeći iz jednostavne činjenice da je previše država u sličnim okolnostima, te na malom prostoru posezalo za istim rješenjima. Očita su i dva specifična, isključivo bugarska problema; prvi, koji se bazira na temeljenju nacionalnih pretenzija na neostvarivom, te od velikih sila odbačenom, sanstefanskom konceptu koji je nastao kao kreacija jedne sile, s tim da je ugrožavao interese ostalih involviranih čimbenika i kao takav nije mogao imati objektivnu mogućnost dugoročne realizacije. Drugi problem je izraziti utjecaj austro-njemačkog utjecaja na kreiranje državne politike u Bugarskoj, oličenog u caru Ferdinandu koji je nominalno zadovoljavao očekivanja bugarskih suverenista, ali je zapravo koristeći progermansku kliku iz najviših političkih i vojnih ešalona pokušao Bugarsku svrstati u nadolazeći njemački *Mittleuropa* poduhvat. Stoga, glavna os bugarske političke strategije u predvorju 20. stoljeća proizilazi iz snažnog i beskompromisnog nacionalističkog naboja simptomatičnog za sve balkanske zemlje, s razlikom da je taj naboj, u ključnim trenucima pokazao preveliku rigidnost ali i podložnost manipulativnim radnjama izvana, koje su prouzrokovale da teritorijalni spor sa susjednim zemljama preraste u nacionalnu katastrofu čije su se posljedice još više produbile u naknadnom porazu u Velikom ratu i na kraju svele Bugarsku na razinu drugorazredne sile koja više nikada nije obnovila prijašnje strateške uspjehe.

9. Popis literature

1. Buxton Noel i Leese Leonard C. *Balkan Problems and European Peace*. New York: Charles Scribner's Sons, 1919.
2. Crampton, R. J. *A Concise History of Bulgaria*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
3. Crawford-Price, Walter Harrington. *Light in The Balkan Darkness*. London: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. Ltd. 1915.
4. Despot, Igor. *Balkanski ratovi 1912. - 1913. i njihov odjek u Hrvatskoj*. Zagreb : Plejada, 2013.
5. Dukovski, Darko. *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća.- Dio 2 : 1914. - 1999*. Zagreb : Alinea, 2005.
6. Gešov, Ivan Evstratiev. *Balkan League*. London: John Murray, Albemarle Street W. 1915.
7. Hall, Richard C. *Bulgaria; International Encyclopedia of the First World War : 1914 - 1918 Online*. 2016.
8. Lake, Harold. *Campaigning in The Balkans*. New York: Robert M. McBride & Company. 1918.
9. Logio, Clenton George. *Bulgaria; Problems & Politics*. London: William Heinmann Ltd. 1919.
10. Lyde, Lionel W. i Mockler-Ferryman A. F. *A Military Geography of The Balkan Penninsula*. London: Adam and Charles Black Co. 1905.
11. Miller, William. *The Ottoman Empire 1801.-1913*. Cambridge: Cambridge University Press. 1913.
12. Mijatović, Čedomilj. *The Memoirs of a Balkan Diplomatist*. London, New York, Toronto and Melbourne: Casell and Company Ltd. 1917.

13. Protić, Stojan. *The Aspirations of Bulgaria*. London: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. Ltd. 1915.
14. Schurman, Jacob Gould. *The Balkan Wars 1912-1913*. Princeton: Princeton University Press. 1914.
15. Schevill, Ferdinand. *The History of The Balkan Peninsula; From The Earliest Times To The Present Day*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1922.
16. Skupina autora. *Bugarska; Hrvatska enciklopedija. 2 : Be - Da*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2000.
17. Skupina autora. *Bugarska; Enciklopedija Jugoslavije. 2 : Bje-Crn*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1980.
18. Skupina autora. *The Balkans; A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*. Oxford: Clarendon Press, 1915.